

VIII. Світова політика

УДК 321.01 + 323.1

Мазур Ю. В.

Аспірант Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ КРАЇН СХІДНОЇ АЗІЇ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО- ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ЧИННИКА

Дана стаття розкриває особливості модернізації політичних інститутів країн Східної Азії в контексті культурної та цивілізаційної самобутності регіону.

Ключові слова: *політичні інститути, модернізація, країни Східної Азії, політична культура, цивілізації.*

Сучасне уявлення про традиційну основу і специфічну політичну культуру сучасних держав Східної Азії обумовлено, перш за все, цивілізаційними особливостями їх суспільно-політичного розвитку, проте являє собою переплетення східних і західних елементів і проявляється у всіх компонентах політичної системи країн Далекого Сходу — структурі вищих органів державної влади, діяльності політичних партій і громадських інститутів, конституційному розвитку, політичному мисленні правлячих еліт і мас. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що для країн Східної Азії характерним є політичний вектор модернізації щодо пошуку адекватних шляхів соціально-економічного і політичного розвитку, що пов'язано із збереженням культурної самобутності та самоідентифікацією. Відштовхуючись від конкретного історичного розвитку, специфіка політичних систем держав Східної Азії відзначається цивілізаційними особливостями та специфікою політичної культури.

Здобутки Західної цивілізації та розвиненість країн Заходу стали спонукаючим мотивом для активних прогресивних дій на Сході. Проте розглядаючи особливості процесів інституційних трансформацій

в країнах Східної Азії стрижневою постає проблема співвідношення національних традицій із західними ідеалами і цінностями. Як відзначають дослідники Ту Веймін [1] та Нху-Нгок Онг [2], учасники полеміки розділилися на два основні табори, відповідно прихильності до полярно протилежних точок зору. В одному випадку спостерігається неприйняття всього західного і ідеалізація власних традицій Чандран Наір [3], Кім Дай Джунг [4], Тьянзян Ши [5, 6], а в іншому повна вестернізація Кінхіде Мушакоджі [7], Лі Куан Йю [8]. Відповідна позиція науковців стала реакцією на зміни міжнародного середовища і спробою адекватного реагування на виклики часу. Нині залишається актуальним питання щодо правильності обраного шляху й перспектив подальшого розвитку регіону. Відтак метою роботи є дослідження модернізації політичних інститутів в країнах Східної Азії на сучасному етапі міжнародних відносин, спроба визначення специфіки вибору вектору розвитку країнами Сходу в умовах трансформації міжнародного середовища.

Варто відзначити українських вчених, що приділяють увагу дослідженню проблеми цивілізаційної ідентифікації та аналізу проблеми внутрішньої динаміки розвитку політичних інститутів таких українських науковців: Ю. Павленко [9, 10], Ю. Пахомов [10], В. Сєднєв [11], А. Шморгун, О. Коппель та інші.

У даній узагальненій спробі дослідити сучасність як історичну реальність, автор визначає наступні тематичні завдання: по-перше, проаналізувати роль культури в процесі модернізації політичних інститутів в країнах Східної Азії; по-друге, окреслити особливості розвитку політичних інститутів в країнах регіону в контексті чинника соціокультурної ідентичності; по-третє, визначити роль традиційного соціально-культурного потенціалу країн Східної Азії для політико-економічних трансформаційних перетворень в умовах змін сучасного світу. Кожне з цих питань є надзвичайно складним, проте, якщо виділити їх одночасно, в сукупності, можна побачити нові можливості виходу за межі трьох загальноновживаних, але застарілих дихотомій: протиставлення традиційного — сучасному, західного — всьому іншому і локального — глобальному.

Протягом століття азійські інтелектуали ретельно придивлялись до західних вчень та досвіду. Як відзначає Ту Веймін: «Японські бюрократи методично переймали у європейців, а пізніше і у американців, прийоми науки, технології, виробництва, політичного управління. Аналогічним чином, на основі знань Заходу, будували власні соціальні

системи в Китаї, Кореї та В'єтнамі. Прихильність вестернізації дозволила країнам Східної Азії перебудувати власну економіку, політику, громадську систему відповідно до найбільш передового взірця.» [12, с. 247]. Подібна позитивна ідентифікація із Заходом та власноручна фундаментальна перебудова власного суспільства за невластивим зразком не має прецедентів в історії людства. Авторка поділяє позицію східних дослідників, які наголошують на тому, що східноазіатська програма модернізації (зокрема, у Китаї), що оформлюється під впливом конфуціанської традиції, передбачає достатньо цілісне бачення інститутів управління та керівництва і полягає у наступних принципах:

По-перше, державне втручання в ринкову економіку є не лише необхідним, але й бажаним. Доктрина, згідно якої держава є неминучим злом, а ринкова система самодостатньою і здатною підтримувати суспільну рівновагу, не відповідає сучасному досвіду (причому ні східному, ні західному). Влада, яка чуйно відноситься до громадських потреб, турбується про добробут людей і відповідальна перед народом є виключно необхідною для забезпечення спокою.

По-друге, хоча закон надає мінімальні умови для підтримання соціальної стабільності, «органічної солідарності» можливо досягти лише за допомогою більш глибоких соціальних встановлень. Цивілізована поведінка не може бути досягнена за допомогою покарання. Наслідування істинного вчення потребує добровільної участі. Лише закон не здатний викликати відчуття сорому, без якого цивілізована поведінка неможлива. Люди залучаються до вищої істини завдяки громадським ритуалам.

По-третє, родина виступає в ролі головної складової, що передає цінності з покоління в покоління. Взаємовідносини всередині родини, диференційовані відповідно до віку, статі, авторитету, статусу створюють багате природне середовище в якому можна набути навичок правильної поведінки. Принцип взаємності наявний усім різновидам внутрішніх сімейних відносин. Вік та стать є двома найбільш глибокими розмежувальними лініями всередині людської спільноти, і невинно долаються в родині завдяки взаємній турботі її членів [12, с. 247].

В одній з своїх останніх робіт Ту Веймин підкреслює, що: «Освіта повинна стати громадянською релігією суспільства. Головною метою освіти є виховання характеру. Працюючи над створенням усесторонньої особистості, школа повинна стимулювати не лише когнітивні, а й етичні навички. Навчальні заклади повинні навчати акумуляції «соціального

капіталу» шляхом комунікації. Крім набуття знань та навичок, школяр має розширювати власну культурну компетенцію та залучатися до духовних цінностей» [13, с. 12].

За модернізацію політичної культури виступає нова східна інтелігенція, яка отримала європейську освіту. Знайомство з західними суспільно-політичними вченнями призвело до запозичення однією частиною ідей буржуазного розвитку, іншою частиною — соціалістичних ідеалів. Таке переплетення східних і західних елементів проявляється у всіх компонентах політичних систем Сходу структури вищих органів влади та механізмі їх функціонування, діяльності політичних партій та громадських організацій і, політичному мисленні і поведінці лідерів. Як відзначає Кінхіде Мушакоджі: «значний прошарок нової східної інтелігенції прагне до модернізації політичного розвитку, не пов'язуючи його ні з капіталізмом, ні з соціалізмом, а намагаючись знайти самобутній, свій власний шлях з використанням національної політичної культури. Виникають в середовищі інтелігенції випадки орієнтації на ідеї лібералізму та індивідуалізму. Для нової політичної еліти східних суспільств найбільш привабливими в західній політичній культурі є ідеали рівності, справедливості і демократії» [14].

Вступ Сходу в техногенну еру означив серйозний виклик політичній культурі азійських суспільств. Нова техніка, більш високий рівень продуктивності праці це сили, перед якими ніщо встояти не може, бо користь, принесена ними, настільки очевидна, що навіть самі крайні традиціоналісти не можуть залишатися до них байдужими. Прийняття здобутків сучасності, проте, не призвело до відмови від культурних та традиційних основ Далекосхідної спільноти. Відтак практика показує, що по мірі включення у світове господарство нових країн і регіонів Сходу створюються все більш вигадливі сполучення ліберальних принципів з іншими культурними та ідейно-політичними традиціями, вельми відмінними від європейських. Економічні та політичні інститути в Японії, Південній Кореї, КНР та Тайвані і інших країнах Азії і Африки, які переживають процеси прискореної модернізації, далекі від західних зразків [15, с. 34–35]. Таким чином, наслідування традиційних зразків культури залишиться довгий час складовою соціально-культурних, політичних перетворень в країнах регіону.

Розгляд перспектив політичних трансформацій в країнах Східної Азії неможливий без розуміння специфіки політичних процесів всередині країн. Так, у Китаї необхідно враховувати офіційне трактування цього

питання елітою країни. Дослідження пропагандистських тез щодо питання політичної модернізації дає уявлення про вектори розвитку, які влада має наміри проводити. Ще з 2008 року партійно-політичне керівництво підкреслювало недопустимість відмови від ідеологічного верховенства марксизму та основ соціалізму, а також неприйнятність перейняття західних політичних інститутів. На той час такий вектор політики мав позитивний досвід в умовах викликів сучасності (зокрема сприяла запобіганню критики політики реформ на фоні світової фінансової кризи та їх успішного втілення). На сьогодні така політика китайського керівництва неприйняття цінностей заходу втілювалась у більш чіткому формулюванні тези «чотириох меж» у економіці, політиці та культурі (необхідності розмежовувати: 1) марксизм та антимарксизм; 2) економічний устрій Китаю, побудований на основі соціалістичної громадської власності із сумісним розвитком різних форм власності та приватизацію, а також систему виключно громадської власності; 3) соціалістичну демократію із китайською специфікою та західну буржуазну демократію; 4) соціалістичні ідеї та культуру з одного боку, та зіпсовані феодальні та капіталістичні з іншого) [16, с. 83]. Відтак, характерним для китайських політичних трансформацій було і є також те, що метою будь-яких політичних ініціатив було вдосконалення влади та суспільства, але не її повалення.

На відміну від європейських країн, витрат на природно історичну трансформацію в сучасну світову спільноту кілька поколінь, поступово пристосовуючись до нових умов і змінюючи традиційні цінності, Китай зберіг їх в набагато більшій мірі, продемонструвавши зовсім інший рівень синтезу з новою матеріальною культурою. Соціалізм втілював європейську техногенну традицію, яку не могла створити традиційна культура, але не прийняв європейського індивідуалізму. Посилення тенденцій глобалізації та зникнення відмінностей в матеріальній культурі, змістили цивілізаційну специфіку в сферу духовної та політичної культури, і які співпали з постмодерністськими тенденціями. Матеріальна ідентичність, що забезпечила перевагу західному світові, поступово поступається місцем духовній, що є універсальним джерелом розвитку і нової формаційної ініціативи [17, с. 328–330].

У перспективі XXI ст. в Китаї з'явилися контури нової моделі, спроможної вирішити суперечності між владою і матеріальною культурою, традицією і матеріально-технічним прогресом, але її механізм, на відміну від ліберально-демократичного, не діє автоматично

і вимагає постійних зусиль, що неминуче відбивається в типі розвитку, із характерним йому пошуком і підтримкою ідентичності. Як відзначає російський дослідник О. Н. Борох: «Остаточний результат модернізації, таким чином, не тільки в Китаї залежить від цивілізаційної цілісності, що допускає мобілізаційність і зберігає традиційні інститути, а також від цілеспрямованої діяльності політичних партій та їх лідерів, що використовують соціокультурні традиції для вирішення сучасних політичних завдань» [16, с. 84].

Незважаючи на сильний вплив китайської культури на японське суспільство, Японія залишається абсолютно самобутньою цивілізацією, соціальні форми якої навряд чи мають аналогії в інших цивілізаціях світу. Сьогодні Японія — це країна, що динамічно розвивається, і багато в чому це пов'язано з природною працьовитістю і підприємливістю японців. Прагнення до всього нового і прогресивного, готовність переймати й удосконалювати останні світові досягнення — це якість японського народу вже давно стало чудовою національною традицією. Сьогодні Японія відкрита всьому світу і бере активну участь у міжнародному співробітництві.

Сучасна Японія демонструє світові унікальний досвід формування самобутньої політичної системи. Це країна, яка безмірно дорожить традиціями предків і при цьому позитивно оцінює наявний досвід державно-правового будівництва накопичений сучасним світом. Японія володіє адекватним, поміркованим консерватизмом і здатна визнавати необхідність перетворень. Зокрема, І. Є. Діскін відзначає, що: «Незважаючи на наявність стабільності розвитку соціальних відносин, японські політичні еліти безперервно ставлять питання про необхідність реформування системи державного управління. Причинами позначення неминучості перетворень сучасної соціальної та державної структури японського суспільства є чинники, взаємно стимулюють зміни моделей соціальної дії» [18, с. 30].

Характерно, що увесь комплекс геополітичних, національних та історичних особливостей Кореї визначається її належністю до конфуціанської політичної традиції. Для політичної культури конфуціанського суспільства визначальною є історико-філософська концепція влади, яка практично не зазнала істотної трансформації навіть в останні десятиліття, пов'язані з політичною модернізацією країни.

У сучасній Південній Кореї, незважаючи на розвиток модернізаційних процесів, політична традиція і культура максимально зберігають

конфуціанську спадщину, у свідомості сучасних корейців держава як і раніше займає особливе місце: суспільство визнає його як імператив, відводить йому особливу роль, в масовій свідомості культивується схилення перед державною службою практично в тій же мірі, як перед науковою та освітньою сферами. Вчені підкреслюють, що ступінь впливу конфуціанських установок, їх роль у різних галузях життя суспільства в міру розвитку політичної модернізації змінюються, однак тяжіння до сильної державної влади залишається. Відповідна тенденція полегшувала підтримання авторитарних порядків аж до останніх півтора десятиліття ХХ в [19, с. 76].

Процес модернізації відзначений вираженою регіональною та національною специфікою, заснованою на збереженні міжцивілізаційних відмінностей. Специфічність сучасного східноазійського суспільства оформилася досить міцно, вона базується на особливому типі соціальних відносин, пов'язаному з традиційним контекстом взаємодії індивіда та соціуму, суспільства і держави, функціональної ролі консенсусу і корпоративних стереотипів [19, с. 82]. Зокрема у КНДР виразно існують схожі із Південною Кореєю риси соціально-політичної культури, що спричинено єдиним осередком сформованого менталітету корейського населення до періоду виділення двох блоків. Такими є, наприклад, система суворой ієрархії суспільства, потреба в жорсткому керівництві, шанування і дотримання норм релігії і традицій.

Відмінності політичних інститутів, що характерні для двох Корейських держав в основному пояснюються впливом СРСР і США, які намагалися створити протилежні соціалістичні і демократичні цінності в даних країнах. У КНДР дана спроба зумовила розвиток «культу особи», жорсткої системи підпорядкування державі і яскраво вираженою мілітаризації суспільства. Аналітики відзначають, що у Республіці Корея спостерігається більш ліберальна система суспільних відносин, законодавства та державного регулювання [19, с. 31].

Процес модернізації Тайваню сприяє закріпленню на острові збалансованої в основних параметрах соціально-економічної структури, яка в змозі протистояти будь-яким зовнішнім та внутрішнім викликам. Авторка поділяє точку зору науковців, які стверджують, що особливий характер Тайванської модернізації полягає у першочерговому розвитку незалежного національного ринку, формуванні правової держави, громадянського суспільства та демократичних інститутів у поєднанні з ідеєю розвитку із власним соціокультурним комплексом. Переїняття

тайванцями західних стандартів та моделей не спричинило заміни останніми власних традиційних та національних особливостей [20, с. 212].

Важливо зазначити, що становлення політичної культури Монголії обумовлюються їх національним характером, традиціями, цінностями, оскільки вона є невід'ємною складовою загальнонаціональної культури. Відносна економічна відсталість характеризується успішним завершенням переходу від авторитаризму до демократії, оскільки можна вважати, що прихильність ідеям і цінностям демократії зафіксована на правовому та інституційно-структурному рівні. Основні шляхи інституалізації нової політичної культури в монгольському суспільстві полягає у встановленні балансу традиційного і сучасного, світового і національного, східного і західного, формування політичної еліти, громадянського суспільства, багатопартійності, державно-регульованої ринкової економіки і правильного розуміння демократичних ідей [21].

Узагальнюючи вищенаведене, можна зробити наступні висновки: по-перше, суспільний підйом та розвиненість країн Східної Азії із характерною перевагою пристосованості універсальних економічних та політичних факторів відзначається помітним впливом культурної традиції на процес модернізації. І хоча імпульс модернізації походить саме з Заходу, її східноазіатська інтерпретація набула таких форм, які настільки відрізняються від західноєвропейських та північноамериканських, що складають альтернативу західному модернізму. Проте це не означає, що східноазіатська модель трансформації суспільства схильна до витіснення західної. Логіка полягає у цінності азіатської моделі розвитку не лише як безпосередньо специфіці Азії, а у співвідношенні із західним варіантом розвитку можливості відповідати повною мірою потребам глобальної спільноти у XXI столітті.

По-друге, стосовно розвитку та модернізації політичних та економічних інститутів країн Сходу у поєднанні зі збереженням традиційного світогляду та культурних цінностей дана теорія модернізації, згідно якої необхідною є заміна традиційних цінностей на цінності, які мотивують господарських суб'єктів не підтвердилась. Має місце абсолютно протилежний варіант модернізації суспільства. Можна припустити, що виклики сучасності спричинили необхідність зосередження на традиційному світогляді як засобі зберегти власну цивілізаційну та культурну ідентичність у змінному світі схильному до гомогенізації. Якщо для Заходу характерним є виділення посиленних

етно-національних рухів у виділенні власної ідентичності на Заході в умовах стирання національних кордонів та посилення глобалізаційних процесів, то у країнах Сходу етно-національне самовизначення (у поєднанні з традиційною самобутністю та культурою) є наскільки міцним, що навіть під впливом глобалізації та наслідків суспільної трансформації, людина сходу із рухом власного життя в сучасність не змушена змінювати власний світогляд.

По-третє, політичні інститути та політична культура із характерними традиційними рисами є принципово важливими детермінантами політично-економічних перетворень в країнах Східної Азії. Аналіз специфіки політичної трансформації в Східній Азії призводить до двоякого їх тлумачення: в одному випадку, апеляція східних діячів до азійських цінностей слугує засобом виправдання авторитарних методів правління (і така позиція нерідко є виправданою), в іншому звернення до азійських цінностей служить також інструментом протистояння насильницької вестернізації, захисту власної національної ідентичності, а на міжнародній арені — інструментом боротьби проти прагнення Заходу домінувати в Азії та Африці, під усьому світі. А відтак визначення специфіки політичних процесів, політичних систем та політичної культури дозволяє належним чином охарактеризувати характер і сутність політичного життя країн Азійського регіону.

Список використаних джерел:

1. Ту Веймин. Подъем «конфуцианской» Восточной Азии: стоки и исторический смысл / Ту Веймин // Полис. — 2012. — № 1. — С. 7–25.
2. Nhu-Ngoc T. Ong Authority Orientations and Democratic Attitudes: A Test of the 'Asian Values' Hypothesis / Nhu-Ngoc T. Ong, Russell J. Dalton [et al.] // Japanese Journal of Political Science. — UK: Cambridge University Press, 2005. — № 6 (2). — P. 1–21.
3. Chandran Nair 'Global Institute For Tomorrow' / Chandran Nair // Global Finance. — 2012. — V2.1. [Electronic resource]. Access link: <http://www.gfmag.com/archives/155-25th-anniversary/11834-words-of-wisdom-the-asian-century.html#axzz2PUm37g7l>.
4. Kim Dae-jung 'Dedicated to reconciliation' / Kim Dae Jung // CNN. — 14 June 2001. — Retrieved 18 August 2009.

- [Electronic resource]. Access link: [http:// archives.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/east/06/12/bio.kim.daejung/](http://archives.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/east/06/12/bio.kim.daejung/)
5. Tianjian Shi 'Cultural Values and Democracy in Mainland China' / Tianjian Shi // *China Quarterly*. — 2000. — № 62. P. — 540–559.
  6. Tianjin Shi 'Cultural Requisites for Democracy in China' / Tianjian Shi, Andrew Nathan [et al.] // *Daedalus*. — 1993. — № 122. — P. 95–124.
  7. Kinhide Mushakoji 'Japan, America, and the Future World Order' / Kinhide Mushakoji. — New York: Free Press, 1999. — 380 p.
  8. Lee Kuan Yew 'From Third World to First' / Lee Kuan Yew. — New York: HarperCollins Publishers LLC, 2000. — 768p.
  9. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства / Ю.В. Павленко. — К., 1996. — 352 с.
  10. Павленко Ю.В. Традиционная Япония и ее место в системе Китайско-Дальневосточного цивилизационного мира. Цивилизации Востока в условиях глобализации // *Цивилизационная структура современного мира*. — Т 3. Кн.2 / Под ред. Ю. Н. Пахомова, Ю. В. Павленка. — К.: Наукова думка, 2008. — 638 с.
  11. Седнев В.В. Япония: тайфун милитаризма: монография / В.В. Седнев. — К.: Политиздат Украины, 1987. — 172 с.
  12. Ту Веймин. Множественность модернизаций и последствия этого явления для Восточной Азии. Культура имеет значение / Под ред. Л. Харрисона. — М.: Московская Школа Политических Исследований, 2002. — С. 237–251.
  13. Ту Веймин. Подъем «конфуцианской» Восточной Азии: стоки и исторический смысл. — С. 7–25.
  14. Kinhide Mushakoji 'Towards a Multi-Cultural Modernity Beyond Neo-Liberal / Neo-Conservative Global Hegemony' / Kinhide Mushakoji // *Internacional REG GEN: Alternativas Globalização*. Rio de Janeiro, Brasil: UNESCO, 2005. — 8 al 13 de Octubre. [Electronic resource]. Access link: [http:// bibliotecavirtual.clacso.org.ar / ar / libros / reggen / pp26.pdf](http://bibliotecavirtual.clacso.org.ar/ar/libros/reggen/pp26.pdf)
  15. Tu Wei-Ming. Confucian Traditions in East Asian Modrenity. Moral Education and economic Culture in Japan and Four Mini-

- Dragons / Tu Wei-Ming / Harvard University Press. Cambridge. Mass. Tu Wei-Min — 1996. — P.12–39.
16. Борох О. Н. Политическая модернизация Китая: Китайская пропаганда о проблемах политических преобразований / О. Н. Борох // Мировая экономика и международные отношения. — 2011. — № 7. — С. 81–92.
  17. Виноградов Андрей Владимирович. Китайская модель модернизации. Поиски новой идентичности. Издание второе, исправленное и дополненное. — М.: НОФМО, 2008. — 368 с.
  18. Дискин И. Е. Реформы и элиты: институциональный аспект / И. Е. Дискин // Общественные науки и современность. — 1995. — № 6. — С. 29–41.
  19. Булычев, Г. Б. Политические системы государств Корейского полуострова: монография / Г. Б. Булычев. — М.: МГИМО (У) МИД РФ, 2002. — 167 с.
  20. Буров В. Г. Модернизация Тайваньского общества. — М., 1998. — 236 с.
  21. Довчин Е. Политическая культура и становление демократии в Монголии: Дис... кандидата политических наук: спец.: 23.00.03. — Политическая культура и идеология. — Санкт-Петербург. 2005. — 234 с. — рус.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2013 р.

Мазур Ю. В. Модернизация политических институтов стран Восточной Азии в контексте культурно-цивилизационного фактора

Данная статья раскрывает особенности модернизации политических институтов стран Восточной Азии в контексте культурной и цивилизационной самобытности региона.

Ключевые слова: *политические институты, модернизация, страны Восточной Азии, политическая культура, цивилизации.*

Mazur I. V. Modernization of political institutions in East Asia in the context of cultural and civilizational factor

This article deals with the modernization peculiarity of political institutions in East Asia in the context of cultural and region civilizational distinctive character.

Keywords: *political institutions, modernization, East Asian countries, the political culture, civilization.*